

*Б.В. ДУХНИЦЬКИЙ, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
О.В. НОВІЧКОВ, завідувач сектору науково-технічного забезпечення
та проведення тендерних процедур
В.М. ПОЛУПАН, науковий співробітник,
Український інститут експертизи сортів рослин*

Ринок овочевих культур в Україні

Постановка проблеми. Овочі є одним із традиційних продуктів вітчизняного сільськогосподарства, відіграючи важливу роль у системі продовольчого забезпечення України. Різноманітність їх товарного асортименту сприяє задоволенню вподобань споживачів. Майже вся вироблена овочева продукція використовується для потреб внутрішнього ринку. Основними виробниками овочевих культур є господарства населення, які формують абсолютну більшість пропозиції. Разом із тим вітчизняний ринок характеризується неоднорідністю, адже навіть в одному сезоні обсяги врожаю, попит та цінова кон'юнктура можуть суттєво варіюватися залежно від виду овочів. Дана галузь також має низку системних проблем, які стримують її розвиток протягом усього періоду незалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями функціонування національних та світових аграрних ринків займаються спеціалізовані міжнародні організації [2, 3, 4] й вітчизняні науковці, зокрема Ю.О. Лупенко [5], М.І. Пугачов [5], С.М. Кваша [6], В.І. Власов [6] та інші.

Мета статті – дослідження нинішнього стану й особливостей ринку овочів України, оцінка його перспектив у найближчому майбутньому, а також вивчення основних аспектів світового ринку овочевих культур.

Виклад основних результатів дослідження. Офіційна статистична інформація включає до складу овочевих культур овочі: листові та стеблові (капусту, спаржу, салат, шпинат); зелені (кріп, петрушку, щавель); плодові (огірки, помідори, столові кабачки й гарбузи, цукрову кукурудзу, стручковий перець, баклажани); цибулинні (цибуля та часник); бобові зелені (горох і квасоля); коренеплідні (столові морква й буряк, редиска, редька, селера, хрін та ін.). Нинішні обсяги виробництва овочів в Україні характеризуються стабільністю, регулярно перевищуючи 9 млн т на рік (рис. 1). Із перших років незалежності врожай овочевих культур мав виражену тенденцію до зростання. Зокрема, з 1995 по 2016 рік виробництво овочів зросло на 60 %. За способом вирощування домінуюча роль належить традиційним для нас овочам відкритого ґрунту, а основні валові збори забезпечують господарства населення [1].

Серед овочевих культур найпопулярнішими є огірки, помідори, капуста, буряк столовий, морква й цибуля (рис. 2). За підсумками 2016 року разом вони займали понад 80 % у товарній структурі виробництва овочів [1].

Загальна площа під овочевими культурами в Україні відносно стабільна, хоча останніми роками фіксується тенденція до її зменшення. У 2016 році врожай овочів було зібрано з 447 тис. га. При цьому середня врожайність має виражену динаміку до зростання: у 1995 році – 120 ц/га, у 2016-му –

211 ц/га. Найбільше виробництво овочів у 2016 році було в Херсонській (1278 тис. т), Дніпропетровській (733), Харківській (693),

Київській (631) і Полтавській (522 тис. т) областях.

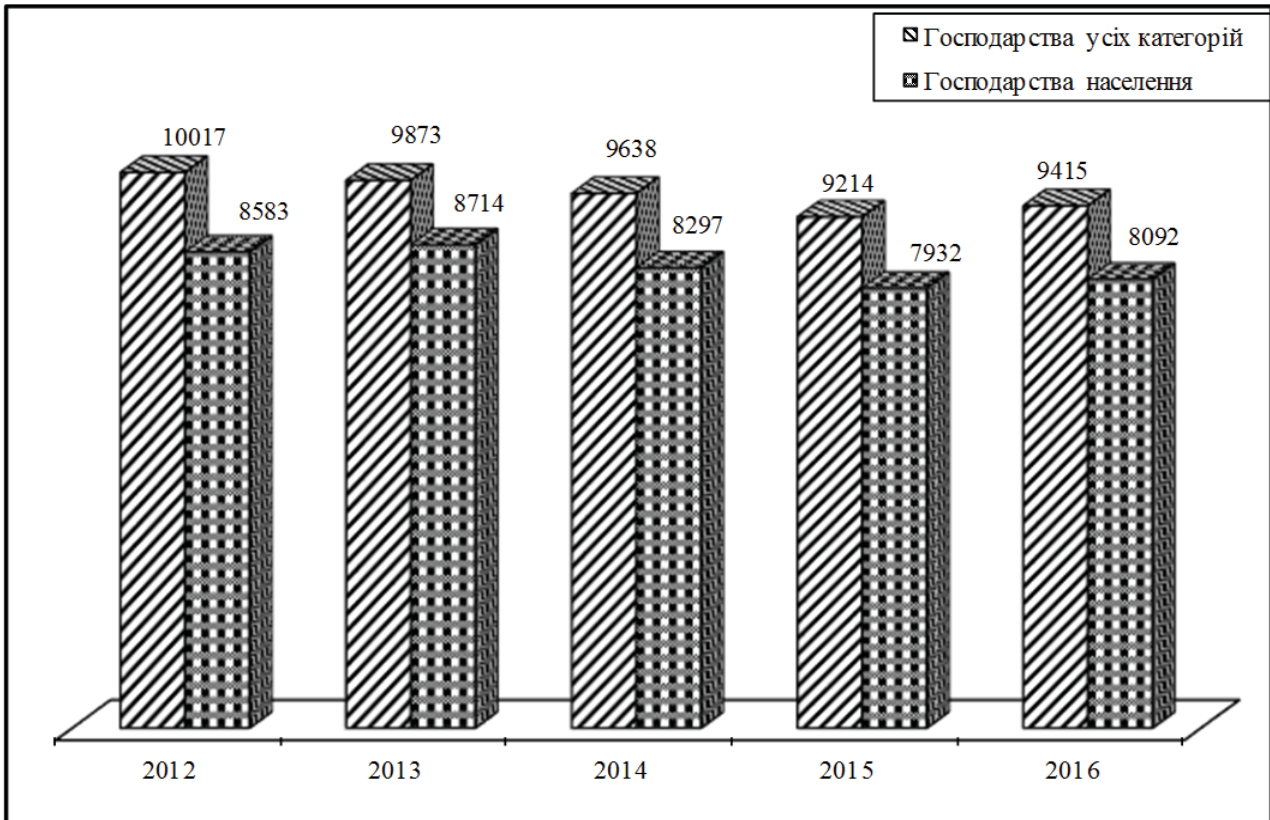

Рис. 1. Виробництво овочів в Україні, тис. т

Джерело: [1].

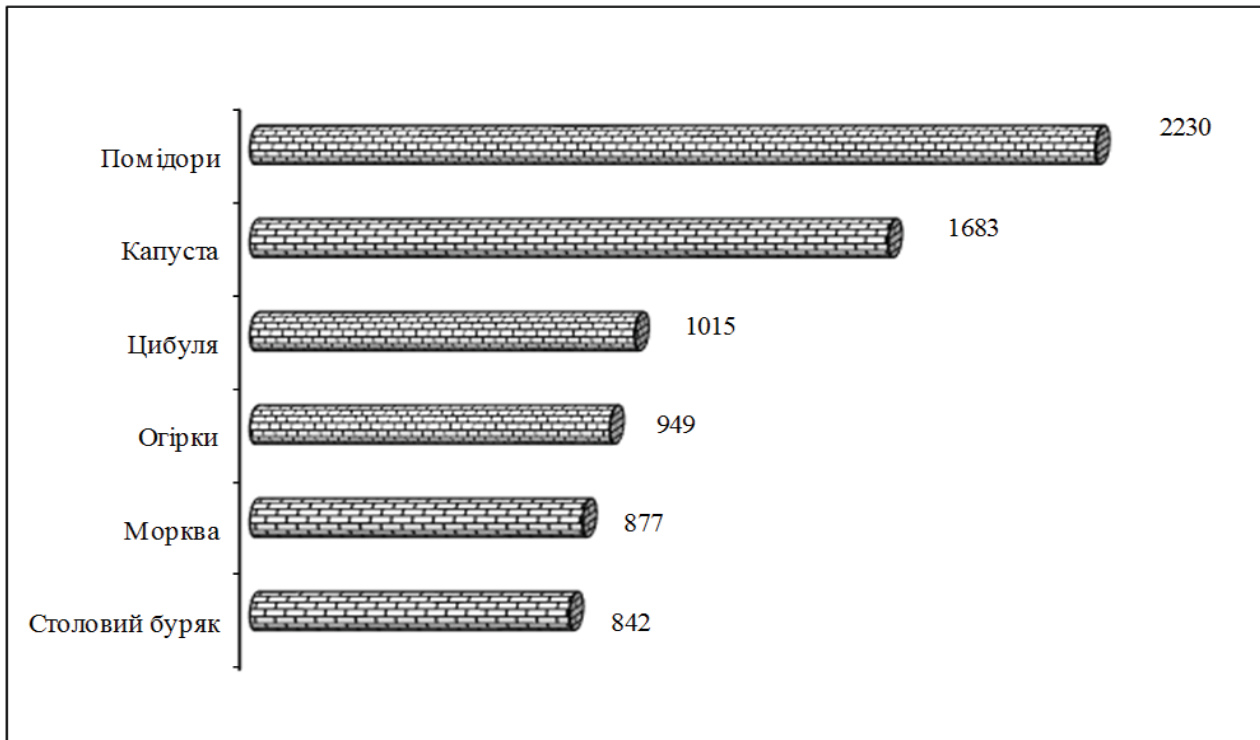

Рис. 2. Урожай основних овочевих культур в Україні у 2016 році, тис. т

Джерело: [1].

Незважаючи на широкий товарний асортимент овочевих культур, зовнішня торгівля ними має позитивний загальний баланс для України, тобто сумарний експорт перевищує сумарний імпорт [1]. Це досягається за рахунок експорту бобових овочів (сушених та

лущених), які реалізуємо переважно в країни Азії й Африки. Зокрема, у 2016 році експорт гороху Україною перевищив 358 тис. т. Інші основні позиції в зовнішній торгівлі – помідори, цибуля, огірки, морква і капуста (рис. 3).

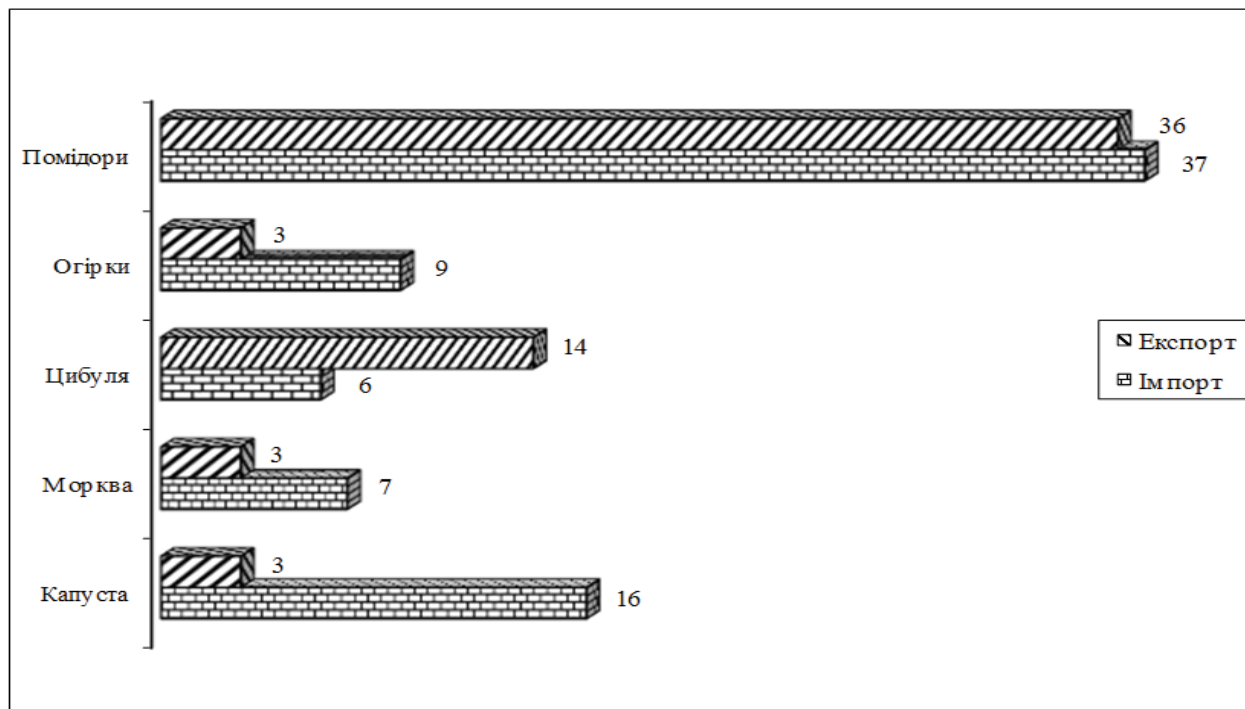

Рис. 3. Обсяги зовнішньої торгівлі України окремими видами овочів у 2016 році, тис. т

Джерело: [1].

Звертає на себе увагу той факт, що обсяги як експорту, так й імпорту деяких овочів нестабільні та можуть суттєво різнитися залежно від ситуації на ринку, яка склалась у певний період часу. Крім того, торгівля овочами включає в себе також перероблену продукцію. Значним попитом за рубежом користуються консервовані томати українського виробництва. У 2016 році Україна реалізувала на зовнішньому ринку понад 42 тис. т консервованих томатів на суму більше 36 млн дол. США. Основні закупівлі цієї продукції у вітчизняних підприємств здійснюють країни Європейського Союзу, хоча вона також спрямовується на азійський та африканський ринки [1]. Ця товарна позиція традиційно однією з перших у повному обсязі використовується Україною серед встановлених безмитних експортних квот у рамках функціонування зони вільної торгівлі з ЄС [5]. У 2016 році експортні ціни на українську овочеву продукцію становили,

дол./т: сушені й лущені бобові овочі – 309; помідори – 487; огірки – 1102; цибуля – 194; капуста – 214; морква – 206. Імпортні ціни на овочі для України у минулому році дещо відрізнялися від експортних за окремими товарними позиціями: помідори – 806 дол./т, огірки – 760, цибуля – 898, капуста – 222, морква – 197 [1].

Існуючі статистичні дані по балансу овочів показують, що в Україні внутрішній ринок майже повністю формується за рахунок власного виробництва. Тобто, країна самостійно забезпечує себе овочевими культурами. Вирощена продукція спрямовується переважно на продовольчі потреби й корми для тварин. При цьому щорічні обсяги зовнішньої торгівлі овочами не мають серйозного впливу на вітчизняний ринок.

Що стосується глобального ринку, то Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) у своїй статистиці овочевих культур враховує також продовольчі

баштанні – кавуни й окремі види динь. Загальне виробництво овочів постійно зростає: якщо у 2000 році в світі їх було вирощено 781 млн т, то в 2014-му цей показник становив 1169 млн т, збільшившись в 1,5 раза [2]. Абсолютним лідером із виробництва продовжує залишатися Китай, утримуючи трохи більше половини світових обсягів (майже 600 млн т у 2014 році). Перелік інших основних країн-виробників також не змінюється, хоча їхні показники значно скромніші: друге місце посідають Сполучені Штати Америки – 37 млн т, третє – Туреччина (28), четверте – Єгипет (19), п'яте – Росія (17 млн т). Україна в цьому рейтингу знаходиться в середині другої десятки. Міжнародна торгівля овочевими культурами має свої особливості, оскільки по кожній товарній позиції основні гравці можуть суттєво різнитися [3]. Так, найбільшими експортерами помідорів є Мексика, Нідерланди, Іспанія, цибулі – Китай, Індія, Нідерланди, капусти – Китай, Іспанія, США, огірків – Мексика, Іспанія, Нідерланди, моркви – Китай, Нідерланди, Іспанія. Це доводить те, що не завжди найбільші країни-виробники одночасно є лідируючими експортерами. Україна не входить до числа провідних експортерів названих продуктів. Найкращі позиції у нас в експорті сушених і лущених бобових – на межі першої й другої десятки за підсумками 2016 року. А лідерами у постачанні цих овочів на світовий ринок є Канада (близько 6 млн т), Австралія (більше 2 млн т) і США (понад 1 млн т) [3]. Порівняно із загальносвітовим виробництвом, обсяги міжнародної торгівлі овочами досить незначні, тобто ця продукція здебільшого використовується для задоволення потреб внутрішнього ринку кожної країни.

Для українського ринку овочів типовими є всі проблеми, що стосуються плодоовочевого напряму сільського господарства [7, 8, 9]. Концентрація виробництва у господарствах населення доводить наявність значної кількості дрібнотоварних партій продукції, які різняться за якістю та сортовим складом. Отже, практично неможливо сформувані великі партії продукції не лише на експорт, а й для реалізації всередині країни через мережі супермаркетів. Низька технологічна оснащеність нашого овочівництва призво-

дить до хронічної нестачі таких необхідних потужностей зі збирання, сортування, пакування, зберігання та переробки, які вже давно застосовуються лідерами світового ринку [6]. Значні обсяги врожаю овочів втрачаються не лише у процесі збирання, а й на наступних етапах технологічного циклу. В умовах нестабільних і важкопрогнозованих цін на внутрішньому ринку виробники часто працюють на межі збитковості, адже значні кошти змушені витратити на добрива й засоби захисту рослин, які купуються за рублем, тому стали дорожчими після останньої девальвації гривні. Слабко розвинена система маркетингу, яка мала б стимулювати просування овочевої продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Також негативним фактором є нерозвиненість системи кооперації, яка повинна забезпечити збут великих спільних товарних партій продукції з однаковими характеристиками.

Разом із тим в Україні є досить популярним органічне овочівництво, яке поступово нарощує оберт. Ми входимо до десятки країн із найбільшими площами під органічними овочевими культурами, маючи понад 8 тис. га насаджень за підсумками 2015 року. Більшими площами володіють лише Китай, країни Північної Америки й Європейського Союзу [4].

Починаючи з 2014 року, вітчизняні виробники змушені працювати в нових умовах. Передусім це стосується тих підприємств, які здійснюють експорт. Унаслідок серйозного погіршення стосунків із Росією, яка була основним споживачем українських овочів і не висувала особливих вимог до якості продукції, ринок цієї країни для нас виявився закритим. Процес переорієнтації на нові ринки відбувається непросто, однак поступово українські виробники знаходять споживачів по всьому світу, які позитивно сприймають нашу продукцію. Товарна диверсифікація експорту овочів у напрямі не лише свіжої, а й переробленої продукції, створює додаткові конкурентні переваги вітчизняним експортерам на традиційних і спеціалізованих ринках.

Висновки. Ринок овочевих культур України є цілком самодостатнім, а його ємність найбільше залежить від обсягів внут-

рішнього виробництва. Водночас у масштабах світового ринку наша держава утримує непогані позиції за рахунок сумарного виробництва, однак не відіграє помітної ролі в міжнародній торгівлі овочами. Існує багато причин, які стримують розвиток даної галузі. Найвідчутнішою проблемою є повільна переорієнтація виробників відповідно до сучасних вимог ринку, низький рівень їх взаємодії та недостатня технологічна оснащеність підприємств. Для подолання цих явищ необхідно активніше запроваджувати у виробництво світові стандарти якості й безпеки продукції, створити дієву систему кооперації та урізноманітнити асортимент збіль-

шенням обсягів і частки товарів із високою доданою вартістю (заморожені, консервовані овочі, готові овочеві асорті) й подальшим розвитком органічного виробництва. Враховуючи сучасні тенденції, найближчими роками ситуація на вітчизняному ринку овочів суттєво не зміниться, збережеться вирішальна роль господарств населення у формуванні товарної пропозиції. Водночас багато в чому вирішальними стануть темпи розвитку галузевих підприємств і спеціалізованих господарств, адже вони найбільше заінтересовані у становленні стабільного й прогнозованого ринку.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. FAOSTAT [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org>
3. International Trade Centre [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.intracen.org>.
4. Organic World [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic-world.net/>.
5. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства : монографія / Ю.О. Лупенко, М.І. Пугачов, Б.В. Духницький та ін.; за ред. Ю.О. Лупенка, М.І. Пугачова . К. : ННЦ «ІАЕ», 2015. – 320 с.
6. Формування зони вільної торгівлі між Україною та країнами-членами ЄС і можливі наслідки для аграрного сектору / [Кваша С.М., Власов В.І., Кривенко Н.В., Духницький Б.В. та ін.] ; за ред. С.М. Кваші. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. – 58 с.
7. ТОП-5 производителей овощей в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://delo.ua/business/top-5-proizvoditelej-ovoschej-v-ukraine-323878/>.
8. Овощи и фрукты Украины-2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infoindustria.com.ua/ovoshhi-i-fruktyi-ukrainyi-2016/>.
9. Перспективи аграрного експорту в ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/author/show?slug=perspektivi-agrarnogo-eksportu-v-es>.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2017 р.

Фахове рецензування: 25.09. 2017 р.

*

UDC 338.516.4:636.4

*O.V. MAZURENKO, candidate of economic sciences,
senior research fellow, chief research fellow of the department of organization
scientific researches and innovation development
National Scientific Center "Institute of Agrarian Economics"*

Pig production market in the food ensuring system of the country

Scientific problem. Transition to the market relations put the pig production ahead of the need to adapt to new circumstances. Its adapta-

tion takes place in difficult macroeconomic conditions, which negatively influence on development of the domestic pig production market. A sharp decrease in the number of pigs, a decline in labor productivity, increase of pro-

© O.V. Mazurenko, 2017